

CRKVA SV. DUHA KOD ŠTRPEDA U ISTRI

Razmjerno velika crkva sv. Duha smještena je na osami, na ravnom terenu s tratinom i pokojim drvetom, u podnožju padina prema visoravni Čičarije. I danas je očita njena »samostanska« izoliranost. Prema usmenoj predaji zgrada franjevačkog samostana nalazila se sjeverno od crkve, gdje se danas prostiru tek suhozidom ozidani povrtnjaci onih nekoliko kuća što su, još sjevernije, smještene na povišenom platou.¹

Arhitektonski organizam objekta složene je stilsko-historijske strukture, što je očito već iz tlocrtno-prostorne definicije.

Dva jarma dugo poligonalno svetište (3/8 završetka), svedeno zvjezdasto-rebrastim svodom na službama, otvara se šiljatim trijumfalnim lukom prema širem brodu ravnog stropa. S južne strane, na spoju broda i svetišta, prigrađena je pravokutna bačvasto svedena sakristija, a pred zapadnom fasadom crkve otvorena lopica zaobljenog pročelja s krovom na stupovima. Sjeverna fasada broda i svetišta nema otvora; dva izdužena prozora šiljata luka simetrično osvjetljavaju svetište sa sjeveroistočne i jugoistočne strane. Na južnoj fasadi broda nalazi se bočni portal s lunetom i dva pravokutna prozora, a na pročelju portal s dva simetrično raspoređena položena pravokutna prozora i dvostruka preslica za zvona vrh zabata.

U svom današnjem obliku crkva sv. Duha rezultat je građevne djelatnosti triju različitih epoha, koje definiraju njenu kompoziciju i jasno se diferenciraju u tročlanoj prostornoj organizaciji i volumnoj adiciji: na pravokutni *romanički brod* (luneta južnog portala, XIII st.) dograđeno je s istočne strane izduženo *kasnogotičko svetište* (glagoljski natpis o gradnji, god. 1500) i već renesansna *sakristija*, a sa zapadne *barokna lopica*. Tada je transformirana i glavna fasada, otvori na južnoj, kao i čitava unutrašnjost.

Prvobitni objekt

O postojanju ranije romaničke crkve očigledno svjedoči danas samo južni portal s lunetom. Glatki kameni okvir pravokutnog otvora portala u ravnini je zidne plohe i djelomično prekriven žbukom, ali se razabire njegova romanička konstrukcija: široki monolitni nadvratnik nose dovratnici sastavljeni od tanjih nejednakih komada (lijevo je u kapitelnoj zoni umetnut širi kvadar, a

¹ Selo Štrped nalazi se 3 km sjeverozapadno od Buzeta, na cesti za Koper, a crkva sv. Duha još kilometar na sjever na odvojkju puta od Mazinjice prema Šantićima. — Objekt je dosad bio samo notiran, ELU IV, str. 381, ali je pogrešnom kontaminacijom datacije s glagoljskog natpisa na apsidi (1500) i latinskog u svetištu (1521) navedena 1520. kao godina gradnje.

desni dovratnik sačinjavaju dva duža dijela i uski umetak pod nadvratnikom). Duboka polukružna niša lunete, uža od svijetlog otvora portala, uokvirena je kamenim lukom oktogonalnog presjeka, a nad ovim je, u ravnini zida, monolitni kameni srpasti luk oblog obruba s istokračnim križem u plitkom reljefu u sredini polja. Međutim, budući da taj luk ne urasta neposredno u zid, nego je od njega odvojen s vanjske strane kosom užljebinom, očito je da se kompozicija mora nadopuniti još jednim konstruktivno građenim lukom (sada pod žbukom), koji logično nastavlja liniju dovratnika. Sredinom krakova reljefnog križa istaknut je obli prut koji se dolje produžuje kao štap procesionog križa (crux gestatoria), a ostala se tri kraka proširuju i završavaju kuglicama na krajevima.

U knjizi o slovenskoj romaničkoj arhitekturi M. Zadnikar ne spominje taj portal² (a obuhvaća neke druge spomenike situirane i dublje u hrvatskom području Istre), iako porijeklo njegovih oblika, a vjerojatno i radionicu, treba tražiti upravo u Sloveniji. I to ne samo i zbog geografske blizine i smještaja uz glavnu prometnicu Ljubljana—Rijeka, već i stoga što komparativne primjere ne nalazimo u Istri, ali možemo spomenuti portale Kostanjevice ili Stične kao ranije, kvalitetnije i bogatije analogije.³ Zrele romaničke forme uz stanovitu rustičnost obrade navode nas da ovu lunetu datiramo u drugu polovicu XIII stoljeća.

Oblik prvobitnog romaničkog objekta kojem je pripadao južni portal možemo samo najopćenitije rekonstruirati redukcijom kasnijih prigradnji — apside i lopice — te analogijom s ostalim istarskim primjerima. S obzirom na tipologiju istarskih kontinentalnih crkva većih dimenzija, među koje možemo ubrojiti i crkvu sv. Duha (s perimetrom broda 13,70 x 7,70 m), vjerojatno je prvobitna građevina bila jednobrodna, drvenog stropa, s tri »učahurene« apside na istočnoj strani ugrađene unutar pravokutno definiranog prostora.⁴

Dogradnja kasnogotičkog svetišta

Zamjena malih romaničkih apsida kasnogotičkim razvijenim »dugim korom«, na što je kao tipičnu pojavu upozorio već F. Stele,⁵ odredila je oblik većeg broja istarskih sakralnih spomenika u toku XV i XVI stoljeća. Katkada, naročito kod manjih objekata, novo svetište zadržava širinu broda (Cerovlje, sv. Trojstvo ili Roč, sv. Antun), dok je kod većih obično uže od broda (Pazin, sv. Nikola ili Oprtalj, sv. Juraj), što je slučaj i s crkvom sv. Duha kod Štrpeda.

Zide apside i sakristije građeno je velikim, precizno klesanim kvadrima lokalnog sivkastog muljevitog kamena, sлагanim u pravilne pojaseve podjed-

² Reljef križa se, doduše, jedva naslućivao ispod naslaga žbuke i vapna koje sam god. 1962. otukao, tako da su se tek tada mogli vidjeti detalji.

³ U luneti portala u Kostanjevici, datiranog sredinom XIII st., javljaju se također lukovi oktogonalnog presjeka. Vidi: M. Zadnikar, *Romanska arhitektura na Slovenskem*, Ljubljana 1959. (sl. 96).

⁴ Kao što su crkve u Guranu, sv. Foška i sv. Josip kod Peroja ili sv. Vincent u Savičenti. — Međutim, tek bi se ispitivanjem zidova, sada pod žbukom, moglo dokazati je li uopće južni portal in situ, odgovara li dužina broda prvobitnoj, jesu li južni prozori broda otvoreni na mjestu starijih romaničkih i je li bilo otvora na sjevernoj strani.

⁵ Vidi: F. Stele, *Umetnost v Primorju*, Ljubljana 1960.

nake širine. Samo konstruktivno važniji ili istaknutiji dijelovi — prozorske niše, potkrovni vijenac i gornji skošeni dio podnožja — izvedeni su od žučkastog vapnenca.⁶

Istaknuto kameno podnožje, s gornje strane skošeno, obuhvaća i apsidu i sakristiju, samo je na sakristiji niže, čime se na vanjštini markira razlika razine podova u unutrašnjosti. Kameni potkrovni vijenac apsidge, u funkciji strehe, konkavnog je profila, a brid između ravne čeone strane i konkavne (okapnica) također je skošen. Kamena streha na južnoj fasadi pultno pokrivene sakristije jednostavnog je kosog profila.

Skošene niše šiljatolučnih apsidnih prozora izvedene su od nejednakih i asimetrično slaganih komada vapnenca, koji se prema zidu ne vežu ni u pasovima, niti zatvaraju jedinstveni obris; jedino donja stranica, sastavljena također od više dijelova, počiva na horizontalni pojasa zida. Niše prelaze u svijetli otvor prozora stepenastim suženjem (za umetanje stakla).

Mrežište je isklesano u jednom komadu, razvedenog kasnogotičkog nacrtu naglašenog plasticiteta u oblikovanju. Mrežište sjeverozapadnog prozora polazi od tri oštro šiljata luka (trifore) konstruirana pomoću polukružnih lukova koji se sijeku, a nad njima je u sredini križ. Među lukovima su dva perforirana trokuta segmentnih stranica; prostor ispod krakova križa također je perforiran, a iznad njega samo duboko usječen, kao i mali trokutni dijelovi između polukružnog luka i vanjskog obrisa mrežišta. Svi su elementi mrežišta jednakog trostranog profila sa stepenastim suženjem prema svijetlom otvoru unutar kojega je djelomično još očuvano originalno ustakljenje. Koliko je meni poznato, ovo je jedini primjer u Istri. Olovni vez se vanjskim obrisom prilagođuje perforacijama mrežišta, dok ih iznutra dijeli na manja polja: unutar šiljatih lukova upisan je krug bezbojnog stakla na crvenom polju; podno kraka križa nalaze se bezbojni polukrug i četvrtkrug s crvenim odsječcima; a trokutne perforacije imaju usred crvenog polja vertikalni bezbojni umetak.

Mrežište jugoistočnog prozora tvore dva blago šiljata luka (bifore) s upisanim trolistom, nad kojima se uz vanjski rub prozora svijaju dvije perforacije »ribljeg mjehura«, a u središtu je perforirani kvadrat uvučenih stranica. Profilacija je identična kao na sjeveroistočnom prozoru, a unutar perforacija (ribljeg mjehura i središnjeg kvadrata) očuvano je također ustakljenje: bezbojni krug s crvenim popunama.

Za razliku od gotičkih prozora apsidge, prozor u sredini južne fasade sakristije renesansnog je tipa, u obliku položenog pravokutnika, kakve često nalazimo u prizemlju stambenih objekata. Okvir skošenih strana prema svijetlom otvoru (gotička tradicija koja će se održati kontinuirano do baroka) izveden je od četiri dijela i pravilnog je pravokutnog vanjskog obrisa koji sugerira glatki obrub. Doprozornici i natprozornik su od vapnenca, kao i streha, pa se i materijalom odvajaju od zida izvedenog muljikom. Iznutra je sakristija također već renesansno svedena poprečnim bačvastim svodom u koji su usječene susvodnice nad otvorima.

Na ugaonim kvadrima zidova apsidge nalazi se više klesarskih znakova triju tipova: prvi nalik obrnutom slovu »M«, drugi svastici i treći znak »Majstora iz Kranja«, kojega poznamo s natpisa na vratima sakristije u sv. Jurju

⁶ Ovaj se po pričanju okolnih seljaka bere u kamenolomu Sv. Stjepan pod Kukom.

u Oprtlju.⁷ Ako je zaista riječ o istom majstoru, imali bismo ovdje njegov raniji rad i možda prvi na itinereru po Istri, gdje će kasnije (god. 1526) preuzeti vodeću ulogu u gradnji oprtaljske župne crkve.

U unutrašnjosti svetišta, sred nadvratnika vrata u sakristiju uklesan je klesarski znak nalik svastici odlično očuvan i popunjen crvenom bojom. Po istaknutosti pozicije moglo bi se zaključiti da je ovo znak važnijeg, ako ne glavnog majstora, kao što je bio slučaj u Oprtlju.

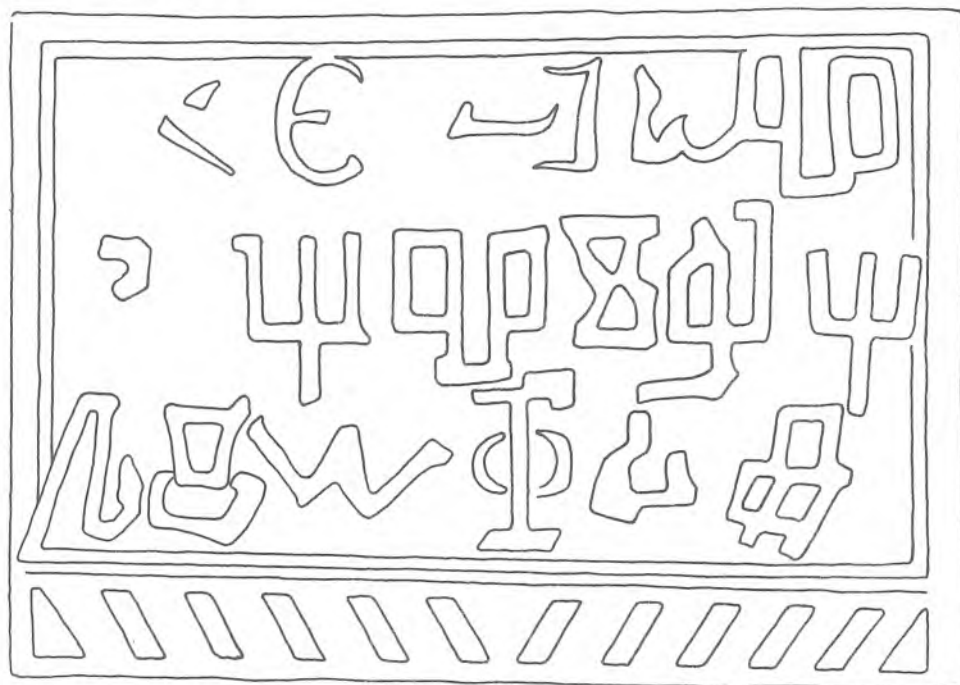
Pod samim vijencem na istočnoj fasadi apside umetnuta je ploča od crvenog kamena koja se dimenzijom (17,5 x 25 cm) uklapa u posljednji red zidnih kvadara. Obrubljena s gornje strane pojednostavnjenim motivom sukanog užeta, nosi glagoljski natpis o dovršenju gradnje, klesan u tri reda:⁸

Odnosno, u latiničkoj transkripciji: Č · F (= 1500) M(I)S(E)C(A) // APRI-
LA // DAN — E (= 6). Natpis dakle precizno datira — 6. IV 1500. — dovrše-
nje građevinskih radova na svetištu. Prvobitni krov treba zamisliti od kamenih

⁷ Vidi: R. Ivančević, Župna crkva sv. Jurja u Oprtlju, Radovi Odsjeka za povijest umjetnosti br. 4 (1963), str. 27.

⁸ Između Č i F veći je znak odvajanja uobičajen kad slova imaju funkciju brojeva; PR je u ligaturi. Čitanje oštećenog posljednjeg reda natpisa navodim prema pismenom saopćenju dra B. Fučića, koji je već prije spomenuo natpis ne navodeći ga u cijelosti (»1500 . . . datira gradnju«, Grdoselski ulomak, Starohrvatska prosvjeta III/7 [1959], str. 205).

ploča škriljevca umjesto sadašnjih kupa kanalice. Svojim pismom i govorom povezuje natpis i ovaj spomenik s istarskom pučkom hrvatskom sredinom veoma vitalnom u kulturno-umjetničkom pogledu upravo potkraj XV i u početku XVI stoljeća.

U unutrašnjosti odvaja svetište od broda samo širina kamenog trijumfalnog luka peterostranog presjeka (5/8). Otvor je blago šiljat, a skošene stranice luka prelaze kosim trokutima u brid pravokutnog glatkog podnožja. Zapravo svi arhitektonski elementi konstruirani su ovdje, kao i općenito u istarskoj arhitekturi XV i XVI st., na bazi (pravilnog) osmorokuta: od tlocrta apsidalnog završetka, do presjeka trijumfalnog luka, službi, okvira vrata, pa čak, genetički, i rebra.

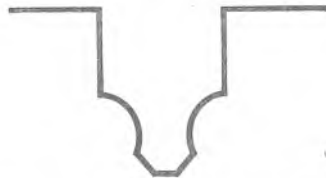
Svetište, povišeno od broda za stepenicu, popločeno je velikim kamenim pločama slaganim u poprečne redove. Zidovi su žbukani i recentno obojeni, a sva arhitektonska skulptura je broncirana! Mrežišta prozora obrađena su i s unutrašnje strane reljefno, jednako kao izvana, što nije uvijek slučaj (npr. Čepić). Vrata u sakristiju oblikovana su u gornjem dijelu kao varijanta tipa s umetnutim konzolama: nadvišeni je užu srednji dio pravokutan, a bočno koso prelazi u punu širinu donjeg dijela otvora vrata. Široki skošeni brid kamenog okvira vrata (prema svetištu) prelazi pri dnu dovratnika skošenjem u glatku pravokutnu bazu. Usred nadvratnika uklesan je klesarski znak, koji smo već spomenuli.

Rebra svoda počivaju u kutovima trijumfalnog luka na figuralnim konzolama, a ostala su poduprta službama s figuralnim kapitelima.

Službe su petorostranog presjeka, kao i njihove istaknute baze i završne ploče kapitela. Jezgra kapitela nalik je obrnutoj petorostranoj piramidi, ali je s prednje strane pokriva glava anđela, kojeg tijelo, odnosno haljina, obuhvaća završni dio službe, a raširena se krila opiru o zid. Anđeli u rukama drže preko grudi dijagonalno razmotani rotulus. Likovi variraju u dimenzijama, ali su istog tipa. — 1. Najveći i ujedno najkvalitetnije modeliran onaj je na srednjoj službi svjevernog zida. Glava je jajolika obrisa, sploštene modelacije, s naznačenom udubinom poluzatvorenih očiju, ravnog nosa što se stožasto širi, istaknute brade i stisnutih usnica sa spuštenim krajevima. Kosa razdijeljena po sredini seže do vrata, u cjelini oblo modelirana, s plitko naznačenim pramenovima. Vrat se stožasto širi. Otvor haljine je ravan, a nabori cjevasti i debeli: ima ih svega pet, na svakoj stranici službe po jedan. Ti su nabori odozdo, u pogledu, oblikovani kao dno haljine (udubljeno), a ne podrezano, iako bi po realnim proporcijama lik bio prikazan tek do pojasa. Rukavi su dugi, glatki, a prsti meki i obli. Na plitko konkavnim krilima naznačena su duga uska pera, nakon dva reda kratkih. Na razvijenoj traci, čije smotane krajeve anđeo drži u rukama, uklesani su nemarno znakovi nalik slovima: VIIIICT S; ali ni kada se svedu na moguća slova ne daju suvisla smisla. — 2. Anđeo u sjeveroistočnom uglu ima kraća krila i obliju glavu, a na traci također nekoliko uklesanih linija koje simuliraju natpis. — 3. Sjeverni na istočnom zidu, iza oltara, jako je ispršen, kosa mu se širi na ramena, a na košulji je ovratnik trokutnih krajeva. — 4. Anđeo južno iza oltara nalik je sjeveroistočnom. — 5. Jugoistočni ima polukružni obris lica i valovitu kosu. — 6. Južni, na sredini zida, ima još shematičnije nabore odjeće.

Konzole rebara uz trijumfalni luk oblikovane su, naprotiv, kao ljudska poprsja. Sjeverna je nalik »Indijancu«: široko lice naglašenih jagodica i dugoljaste brade, stisnutih očiju, proširenih nosnica i razvučenih tankih usnica sa spuštenim krajevima; glatka kosa paralelnih pramenova razdijeljena po sredini, pada simetrično na ramena. Oko kratkog je širokog vrata stisnuti obrub košulje, a na prsima nataknut dugoljasti štit (četvorostruko uvučene gornje stranice, a dolje zaobljen, prepolovljen vertikalno grebenom).

Južna konzola oblikovana je kao poprsje u glatkom oklopu s grebenom po sredini; kosa duža i pada na ramena, a usta su upuštena.

Profil rebara tipičan je za ovo razdoblje: nad pravokutnom osnovom duboke oble užljebine spajaju se na vrhu u prut trostranog presjeka. U svim spojevima rebara na svodu reljefno su oblikovani ključevi figurama, grbovima ili cvjetovima.

Samo središnja dva ključa imaju oblik okruglih ploča s figuralnim reljefom. Istočni (arhitektonski najistaknutiji jer se u njemu sastaje sedam rebara, a i liturgijski dominantan jer je nad oltarom), unutar glatkog obruba prikazuje poprsje »Boga Oca« duge valovite kose i široke brade, s kuglom u lje-

vici, dok je desna dignuta na blagoslov; haljina širokih rukava nabire se u duboke i meke nabore. — Zapadni ključ u središnjoj osi svoda (u kojem se sastaje šest rebara), nosi reljef »Bogorodice s djetetom«: golo dijete izduženih udova stoji na lijevom dlanu majke, koja ga desnom podržava za lakat, dok ono rukama pokriva trbuh. Dijete ima glatku, Bogorodica zrakastu aureolu, a čitava je pozadina ispunjena radijalno »zrakama« (oblih prutova). Širom spuštenu glatku kosu Madone pada do ramena, a nabori haljine su kao smoćeni. Naglašena i nerazmjerna obrada detalja daje glavama groteskni izgled.

Ostali ključevi svoda naizmjenično su izvedeni poput dekorativnih grbova bez heraldičkog značenja (5) ili poput cvjetova (4). Grbovi uz središnje rombno polje istog su tipa kao već spomenuti grb na sjevernoj konzoli, samo širi u proporciji i blago zašiljeni na dnu. Ostala tri grba grupirana su u istočnom trostranom završetku: sjeverni je istog tipa, samo gore trostruko, a ne četvostruko uvučen; istočni grb je u gornjem dijelu čak šestorostruko uvučen; manji, jednostavni, dolje zaobljeni štit južnog grba ima u polju reljefno dva dijagonalno ukrštena pruta. — Cvjetovi su raspoređeni na ključevima vrh susvodnica, odnosno u simetrali jarmova. Klesarskom vještinom i kvalitetom ističe se zapadni cvijet na sjevernoj strani svetišta: iz okrugle jezgre svijaju se slobodno preko rebara četiri (hrastova) lista nemirnih razvedenih obrisa i živo modelirane površine. Takvo kasnogotičko oblikovanje lista koji se odvaja od podloge u prostor i tvori međušupljinu često nalazimo u većim središtima i na značajnijim objektima (npr. Kranj), ali izuzetno u Istri, gdje su cvjetovi ključeva redovito »mirni«, jednostavniji, srasli s podlogom reljefno. Takvi su i svi ostali u crkvi sv. Duha. Zapadni cvijet južne strane svetišta ima plosnatu iskrižanu jezgru i dva vijenca sa po šest naizmjenično dugačkih i kratkih latica, scrolikog obrisa, splošteno uvrnutih rubova. Istočni cvijet na južnoj strani ima također dva reda latica, ali naglašenog plasticiteta, tako da latica duboko uvijenih rubova djeluje kao nabrana vrećica (u vanjskom redu ima osam naizmjenično scrolikih i oblih, a u unutrašnjem samo četiri oble, dok je jezgra prepolovljena). Istočni cvijet na sjevernoj strani s križnom jezgrom ima četiri sploštene scrolike laticice, a među njima četiri jednostavne.

Reljefna skulptura svetišta sv. Duha ponavlja mali broj motiva i tipično je djelo radionice u kojoj se mogu razlučiti bolji i slabiji klesari, majstor i pomoćnici. Anđeo na sredini sjevernog zida najdotjeraniji je prototip i djeluje kao majstorov uzor za ostale klesare. Na mreži svoda takve je izuzetne kvalitete sjeverni spomenuti ključ (baš nad ovim anđelom) s lisnatim cvijetom što se kasnogotički nemirno svija, odljepljuje od podloga i krajevima prelazi čak na rebra, a ostali su uobičajenog latiničkog tipa i reljefno koncipirani.

U figuralnoj skulpturi konzola i kapitela službi osjeća se porijeklo od »mekog« stila kasne gotike, ali je u pojednostavnjenoj izvedbi umjesto »slikovitosti« i »mekoće« prevladalo »linearno« i »plastično« djelovanje. Obli su nabori izgubili mekoću razvedenog drapiranja i reducirali se na cjevaste, a puna lica ostala glatko prazna. Izrazito je naglašena napetost površina, tvrdoća obrisa, čvrstoća volumena primarnih stereometrijskih oblika. Ta smjena pokreta i ukrućenosti nije sasvim izvan kategorija koje zastupa renesansa nasuprot gotici.

Likovi na svodu, naprotiv, iako odišu većom mekoćom, nemajući potporu u arhitektonskoj podlozi kao skulpture službi (stup-kapitel), a spuštajući se

na ljestvici kvalitete, gube tektonsku logiku i organsku cvjelovitost, te se dijelovi pomiču i lelujuju rastačući se put amorfno.

Obrada mrežišta prozora apside svojim bridovima i dubinom planova sračunata je također na svjetlosnu igru i s likovnog stanovišta također je tvrda geometrizacija jedne slikovite metode, pa nas podsjeća na pravo zvanje ovih klesara, koji, kad se nađu u pokrajini, preuzimaju i one teže (figuralne) zadatke što su ih u većim centrima — iz kojih potječu i gdje su se vjerojatno školovali — radili veći majstori od njih.

U gornjem dijelu istočnog zida, nad oltarom, uzidana je kamena ploča s uklesanim latinskim napisom u rustificiranoj renesansnoj kapitali:⁹

QVODCV(MQVE). LIGA (VERIS). SVP(ER)
TER(RAM).ERI(T). LIG(ATVM). IN C(O)EL(O): ET
QVO(DVMQVE). SOL(VERIS). SVP(ER). TER(RAM)
ERV(IT). SOL(VTVM) ET IN C(O)ELO

1521

U koliko je ovaj natpis in situ može se samo nagađati da je možda u vezi s posvetom glavnog oltara.

Barokna obnova.

Na glavnom oltaru je triptih s Bogorodicom u sredini (ulje na platnu 1636), a sa strane su sv. Kristofor i jedan sv. biskup (oba krila su slikana uljem na drvu). Na naslikanoj cedulji srednje pale je natpis: IN CONCEPTIONE TVA VIRGO//IMMACVLATA//FVISTI//MDCXXXVI. Bogorodica je ranobarokne talijanske ikonografije i fakture, ali druga dva lika na bočnim krilima, a naročito sv. Kristofor, pokazuju porijeklo od srednjoevropske kasnogotičko-renesansne ikonografske sheme, te možemo pretpostaviti da su to zapravo naknadno preslikani dijelovi starijeg oltara, postavljenog povodom izgradnje novog svetišta početkom XVI st., što bi svakako trebalo ispitati restauracijom.

Dva drvena barokna »zlatna« oltara postavljena su na bočnim zidovima broda,¹⁰ a na istočnom zidu uz triumfalni luk dva iz druge polovine XIX st.¹¹

Brod je popločen poprečno sлагanim velikim kamenim pločama, unutar kojih su postavljene dvije nadgrobne ploče bez natpisa. Na sjevernom zidu uz oltar uzidana kamena ploča s natpisom iz 1699 g.:

ILL(VSTRISSIMO): EXC(ELENTISSIMO) D(OMINO) JOSEPH(O)
MAVROCENO
HOSPITI BENEFACTORI
F(ECIT).IO(HANNES).DOM(INICVS).KREGLIA GWARD(IANVS).
AN(N)O DOM(INI) M.D.C. LXXXIX

⁹ Nejednaki su razmaci i veličina slova, a uz kapitalu javlja se i uncijalno D, te jedanput E (u INCEL), u čemu se uz rustičnost ambijenta ispoljava i prelazni gotičko-renesansni karakter trenutka.

¹⁰ Prema kazivanju seljaka jedan je oltar prenesen iz Hriba »kranjskog« (Strped je uz samu etničku granicu hrvatskog dijela Istre prema slovenskom), koji se nalazi 5 km istočno, a drugi iz »opatijske« sv. Petra, danas ruševine, 3 km jugozapadno od Strpeda uz selo Kajini. Na sjevernom su oltaru drvene skulpture sv. Petra između sv. Pavla i sv. Sebastijana, a iznad njih Krist i sv. Ivan Krstitelj. Južni je oltar imao slikanu palu umjesto koje je postavljena sadašnja datirana natpisom (1857) u kojem se spominje Flego. Na oltar je postavljena kamena ploča, nekad očito uzidana, s napisom:

ALTARE. HOC. OMNIPTOENTI DEO IN HONOREM
S. ANTONII PATAVINI (zaboravljeno, pa umetnuto!)
ERECTVM PRIVILEGIO QVOTIDIANO PERPETVO AC LIBERO
PRO OMNIBVS DEFV(N)CTIS AD QVOSCVMQVE SACERDOTES
VIGORE BREVIS BENEDICTI PAPE XIV DIE IV OCTO(BRIS)
MDCCLI INSIGNITVM ATOVE A MINISTRO GENERALI
ORDINIS DIE IX MENSIS IANV(A)RI(I) MCCCLVI
DESIGNATVM

Nad natpisom, pod stropom, grb je uvijenih stranica s horizontalnom crvenom trakom u ovalnom žutom polju.

U toku XVII st. definirana je vanjšina broda i pristup objektu izgradnjom lopice.

Dva velika pravokutna prozora južne fasade postavljena su simetrično, računajući širinu fasade do sakristije. Njihovi glatki kameni okviri, skošeni prema svijetlom otvoru, sastavljeni su od četiri kamene grede muljike. — S visokim portalom glavne, zapadne fasade u simetričnoj su kompoziciji dva duga položena pravokutna prozora i na vrhu zabata dvostruka preslica za zvona. Nad portalom tankog kamenog okvira polukružna je niša u rasponu svijetlog otvora, a u nadvratnik uklesan natpis o žbukanju crkve: GIOV(ANNI) FLEGO FECE / STUCARE LA CHIESA S SPIRITO / NELL ANNO 1850. Uz portal je lijevo uzidana plitka posuda za posvećenu vodu, a desno postavljen kameni fragment trupa stupa.

Zabat glavne fasade diže se iznad razine krova; taj vjetrobrani zid pokriven je škriljama, dok je krov crkve od kupa kanalic. Visoko pravokutno postolje preslice za zvona pokriveno je kamenim pločama, a kameni stubovi kvadratičnog presjeka, na skošenim bazama i s valovito profiliranim kapitelima, nose polukružne lukove unutar plitkog zabata, pokrivenog također kamenim pločama.

Pred fasadom je dozidana nešto uža lopica. Zidana klupa uz glavnu fasadu nastavlja se kao ogradni zidić lopice, blago zaobljen sa čeone strane, unutar kojeg je probijen bočni prolaz južno i jedan zapadno. Stupovi na kojima počiva krovna konstrukcija lopice nisu postavljeni na taj zid, kao što je uobičajeno, nego na kamenom popločeni pod unutar njega. Valjkastog su monolitnog trupa s koso proširenom bazom i valjkastom kapitelnom zonom markiranom samo oblim prstenom dolje i završenom dvostrukom pločom. Riječ je zapravo o derivatu toskanskog stupa, a elemente i mjerilo takvog predvorja treba dovesti u vezu s graditeljskom praksom majstora istarskih renesansnih klaustara.¹²

X X X

Iako je nastao adicijom stilski heterogenih dijelova, ovaj kompleksni objekt odlikuje se individualnošću, integritetom i skladom arhitektonske kompozicije. Dok je za niz objekata koji su transformirani u različitim epohama prvenstveno interesantna evolucija sama, a ne kvaliteta rezultata (kao npr. kod crkve sv. Bartula u Roču gdje je najkvalitetnija faza XVII st. daljim rastom degradirana¹³), na crkvi sv. Duha kod Štrpeda građevna je intervencija obustavljena u jednom sretnom trenutku ravnoteže.

Ova tročlana kompozicija primjer je skladnog povezivanja i organskog rasta arhitektonskog tijela unatoč tome (ili upravo stoga) što je svaki idući građevni zahvat izveden beskompromisno u duhu svog vremena. Pretpostavljeni jednostavni romanički prostor XIII st. (izvana i iznutra žbukanih zidova,

¹¹ Drveni rustični oltari datirani su natpisima. Sjeverni: »1868. Giov. Gradof«, a južni spominje i autora, slikara Grabara: »1867. G. Grabar pitor A. F.(lego) fece fare«.

¹² Kontinuitet i varijante toskanskih stupova klaustara vidi npr. kod N. Sumi, *Arhitektura XVI stoljetja na Slovenskem*, Ljubljana 1966, od servitskog samostana u Kopru (nakon 1521), sl. 9 do franjevačkog samostana u Piranu (oko 1600).

¹³ Vidi: R. Ivančević, *Gotičke crkve u Roču, Radovi Odsjeka za povijest umjetnosti 5 (1964)*.

ravnog drvenog stropa) povećavaju graditelji kasne gotike tako da ruše stare apside (ugrađene unutar perimetra) i dograđuju god. 1500 novo izduženo kasnogotičko svetište sasvim drugačije prostorne koncepcije (poligonalnog završetka s kamenim zvjezdastorebrastim svodom) i primjenjujući novu građevnu tehniku i materijal (pravilno klesane kvadre) koji daju vanjštini monumentalni karakter. Istovremena sakristija već je u prostornom oblikovanju (svod) i detalju (prozor) renesansna. Kristalnoj poliedričnoj masi apside kontrastira barok u XVII st. pred zapadnom fasadom meko zaobljenu krivulju i prozračnu sjenovitost slikovite lopice. Promjena građevnog materijala i načina obrade fasade na istom objektu obično je indikator nove građevne faze, ali često znači ujedno i odsutnost likovne relacije novog spram starog, pa su to značajniji primjeri, kao što je ovaj, uspjelog rješenja primjenom principa »usklađivanja kontrasta«. Analize historijskih spomenika iz tog aspekta mogu nam pomoći i u pronalaznju kriterija za rješavanje adekvatnih suvremenih zadataka.

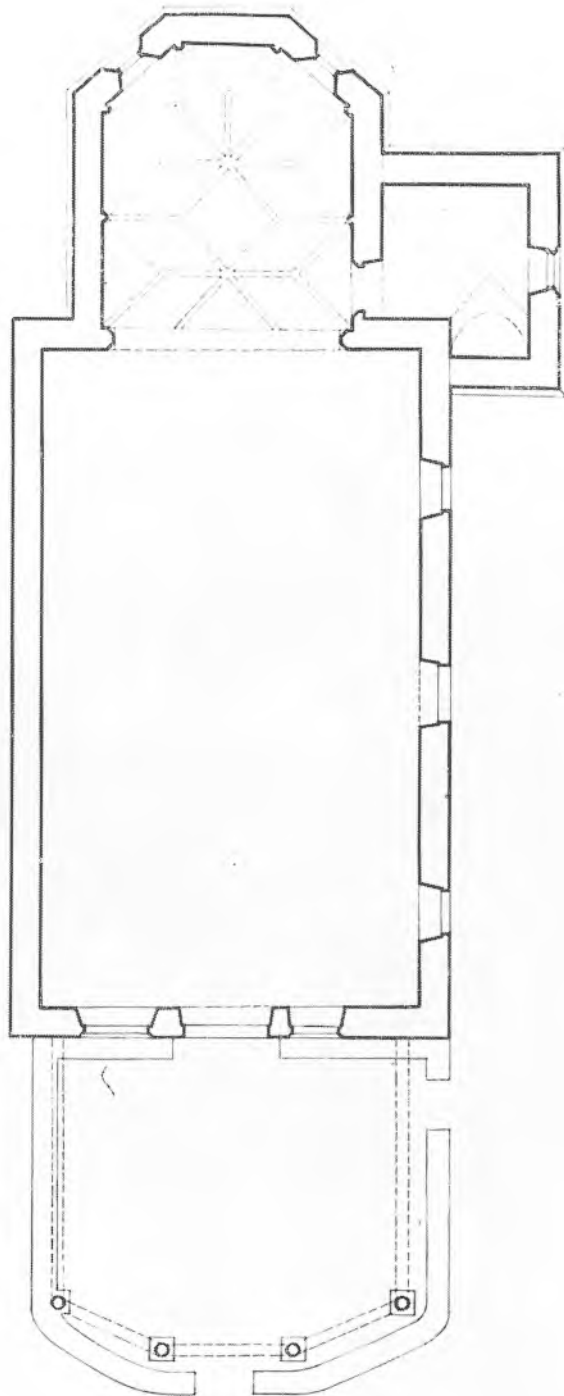
12. ŠTRPED, crkva Sv. Duha,
pogled s jugoistoka

13. ŠTRPED, crkva Sv. Duha,
pogled sa zapada

14. STRPED, crkva Sv. Duha, pogled s juga

15. STRPED, crkva Sv. Duha, tlocrt

16. STRPED, crkva Sv. Duha, zapadna fasada, prostor lopice

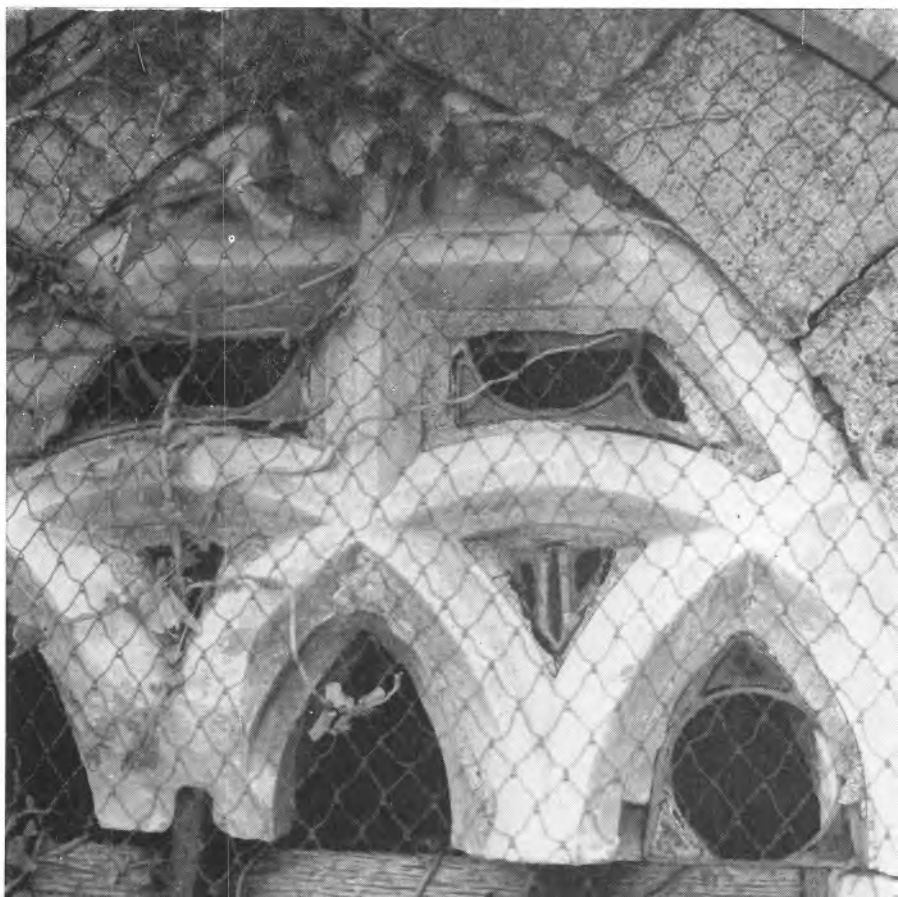

17. STRPED, crkva Sv. Duha, južni portal s lunetom

18. STRPED, crkva Sv. Duha, mrežište jugozapadnog prozora apside

19. STRPED, crkva Sv. Duha, mrežište sjeverozapadnog prozora apside

20. ŠTRPED, crkva Sv. Duha, konzola u sjeverozapadnom uglu svetišta

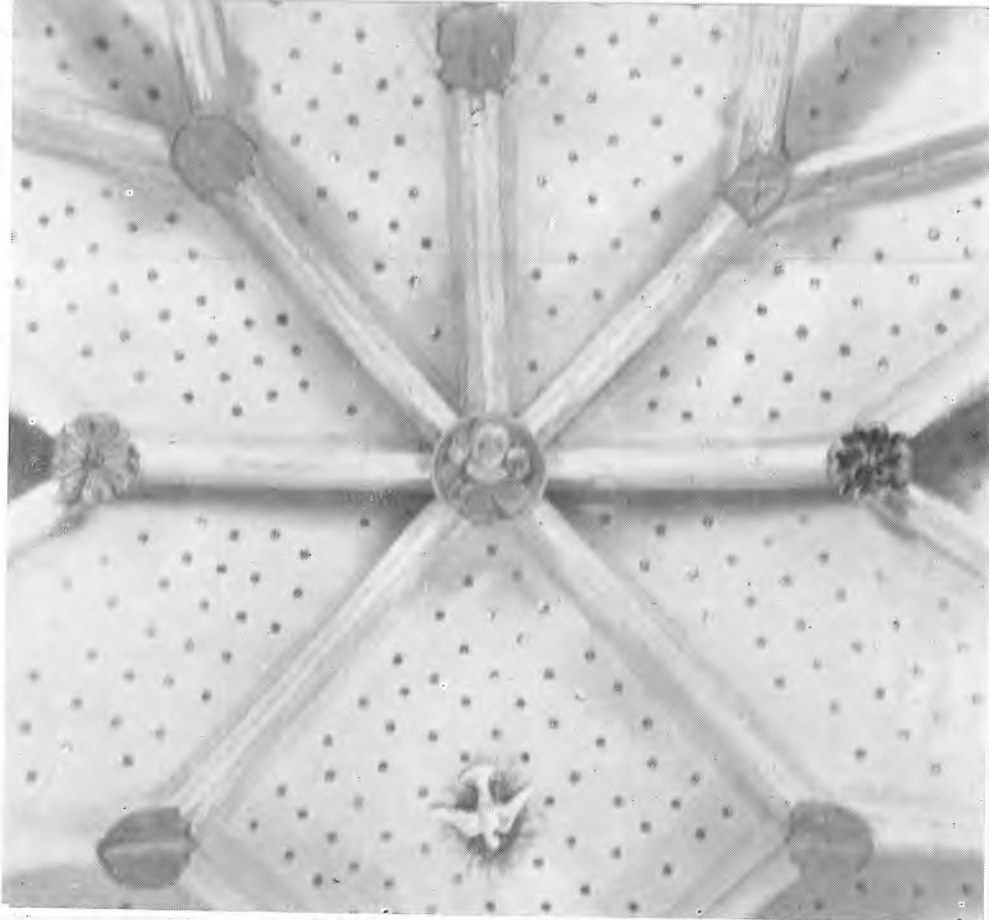

21. ŠTRPED, crkva Sv. Duha, anđeo s rotulusom na službi sjevernog zida

22. ŠTRPED, crkva Sv. Duha, unutrašnjost

23. STRPED, crkva Sv.
Duha, svod apside

24. STRPED, crkva Sv.
Duha, zapadni dio
svoda

